

КАПАЧЕТА ЗА ТЕРИАК НА ВЕНЕЦИАНСКАТА АПТЕКА “ALLI DUE MORI” (ПРИ ДВАМАТА МАВРИ) ОТ БЪЛГАРИЯ

Илиян ПЕТРАКИЕВ

Оловните капачета от териак на венецианската аптека “Alli Due Mori” (При двамата маври) са сравнително рядко срещани на територията на днешна България в сравнение с продукцията на по-популярната “Alla Testa d’Oro” (При златната глава). От последната до момента са регистрирани над 40 паметници от различни серии¹, докато от разглежданата тук – едва 5, въпреки че и тя е известна като една от основните венециански аптеки, производители на териак, наречени “triacanti” (Martin 1972, 55).

Едно от първите описания на този вид капачета за териак е направено от Гладис Дейвидсън при публикуването на резултатите от проучването на Коринт, където са открити три броя на аптеката “Alli Due Mori”. Представяват кръгли оловни тапи с диаметър между 22 – 25 мм (Табло XXIV. 1-3). В централната част на горната повърхност релефно са изобразени бюстовете на двама маври, обърнати лице с лице, с подчертано къдрави коси, с драпирани туники, които обгръщат вратовете им. Представеният от ляво е с брада. По периферията е поместен надпис THERIACA•FINA•ALI•DVE•MORI•VEN (Фин териак (от аптеката) „При двамата маври“ във Венеция). Датирани са не по-късно от XV век (Davidson 1952, 329).

Първи за вноса на венециански териак в нашите земи споменава Тодор Герасимов. Заедно с няколко капачета на по-известната аптека „При златната глава“ публикува и едно с отличителния знак на аптеката „При двамата маври“. То е открито в гр. София през 1960 г. при полагане основите на постоянен цирк. Във вдлъбнатина

¹ За повече информация относно публикации, свързани с аптеката „Alla Testa d’Oro“ виж: И. Петракиев. Капачета за териак на венецианската аптека “Alla Testa D’oro” с годината 1603 от България. Опит за типология. - В: ACTA MUSEI VARNAENSIS XIII-2, (под печат) и цитираната там литература.

в зид от камъни и тухли, работници намират малко фаянсово съдче с оловно похлупаче. Съдчето било счупено, а капачето предадено в Музея за история на София (РИМ – София). То е с диаметър 24 мм и широчина на страничната лента – 3 мм (**Табло XXV. 12**). В описанието му авторът допълва, че маврите са с големи продълговати обици (Герасимов 1963, 27 – 280).

Дочка Аладжова публикува още едно капаче на въпросната аптека, открито през 2010 г. при археологическото проучване на църквата „Св. Богородица Пантенаса“ в гр. Мелник. То е с размери 33/35 мм и широчина на страничния ръб – 5 мм (**Табло XXV. 13**). Авторката го свързва с функционирането на манастирската болница през XVII – XVIII в. (Аладжова 2011, 114, 116).

С тези две съобщения се изчерпват публикуваните данни за аптеката „Alli Due Mori“ и нейната продукция в днешните български земи.

В РИМ – Разград се съхранява оловно капаче на въпросната аптека под инв. № 5791, с диаметър 24 мм, (**Табло XXV. 14**)². За съжаление то не е добре запазено и е с множество налепи, поради което са видими само контурите на релефно изобразените двама маври, без възможност за разчитане на надписа. Няма данни за точното му местонамиране.

Друго капаче на тази аптека е регистрирано при изготвянето на съдебна експертиза³. То е от района на Самоковско, но отново без точно местонахождение. Диаметърът му е 24 мм, а височината на страничния ръб – 5 мм (**Табло XXV. 15**). Вероятно оловният предмет е бил подложен на опит за почистване от неспециалисти, което допълнително е увредило лошото му състояние и унищожило част от релефа. Отново се забелязват само контурите на двата бюста, разположени в профил един срещу друг.

При археологическото проучване на Кремиковския манастир „Св. Георги Победоносец“ през 2018 г. е открито още едно капаче на въпросната аптека (Тодоров, Атанасова 2019, 554 – 556)⁴.

Аналогични капачета за териак са откривани сравнително често извън днешните български земи. През 1972 г. Колин Мартин публикува едно подобно капаче (**Табло XXIV. 4**), като отбелязва, че е сходно с тези от Коринт и публикуваното от Тодор Герасимов. То става достояние на автора благодарение на един търговец на антики в Истанбул, без да е известно мястото, където е открито. (Martin 1972, 56).

² Възможността да публикувам капачето, заедно с информацията и снимката са ми предоставени от Георги Дзанев, РИМ – Разград, за което му благодаря.

³ Капачето ми е предоставено за публикация от проф. д-р Константин Дочев, за което му благодаря.

⁴ Информацията за находката е на откривателя Владислав Тодоров, за което му благодаря.

Улрих Клайн публикува друго подобно капаче, открито във Фелдкирхен, Германия (**Табло XXIV. 5**) (Klein 2005, 41 – 42)⁵.

При разкопките на средновековната крепост Розафа, над гр. Шкодра, Албания през 2013 г. е открит малък оловен буркан с капаче на въпросната аптека, заедно с бронзова мерителна пръчка. Капачето е с диаметър 24 мм. (**Табло XXIV. 6**). Според автора подобно контейнерче е открито и в гр. Стари Бар, Черна Гора (Lemke 2013, 225).

На различни онлайн аукциони са предлагани подобни капачета. Те са със сходни размери и изображение (**Табло XXIV. 7-11.**).

Благодарение на една добре запазена капачка от този вид, вероятно открита в Украйна (**Табло XXV. 16**), може да се направят някои разсъждения и предположения, както и да се допълни описанието на изображението. Прави впечатление много по-качественото и детайлно пресъздаване на централната композиция – двете глави, които са поместени в релефна окръжност. Отчетливо се забелязва, че очите са изпъкнали, носовете уголемени, а устните подчертано удебелени, като при лявата глава те са отворени и пресъздават вероятно вербален момент, докато на дясната са затворени. Туниките, с които са облечени двамата маври, също имат различия. Освен централното изображение, съществени разлики се наблюдават и при надписа. Той е много по-четлив, грижливо изписан и правилно подреден. Поместен е между окръжността, в която е централното изображение и втора окръжност, която го затваря отвън. Започва от централната горна част, като началото е отделено от края посредством знак – вероятно звезда. Краят му е маркиран с точка, каквато е използвана и за отделянето на думите една от друга. Надписът е с двойно „L“ при изписването на думата „ALLI“, както би следвало да е, ако се сравнява с гербът на аптеката (**Табло XXV. 17**) и гласи: THERIACA•F•ALLI•DVE•MORI•IN•VE NETIA•. Зад тази втора окръжност по периферията на капачето е представен вероятно лавров венец, който обгръща цялата композиция.

Тук е моментът да се отбележи, че разположението е твърде сходно с това при капачетата на аптеката „Alla Testa d’Oro“ (Петракиев, под печат).

Съществени различия има и при размерите. Диаметърът тук е 40 мм, за разлика от всичките споменати в началото, които са еднотипни, без разновидности в композицията и със стандартен размер – 24 мм в диаметър. Изключение прави паметникът от Мелник –

⁵ Капачета от този тип са публикувани от Улрих Клайн в статия, която получи след предаването за печат на настоящата работа. За повече информация виж: (Klein 2012, 287 – 288) и цитираната там литература.

33/35 мм, но и при него се вижда добре, че надписът и изображенията са идентични с всички останали.

Направените по-горе наблюдения дават основание да се предположи, че подобно на продукцията на аптеката „При златната глава“ във Венеция и тук става въпрос за масово имитиране, което отново носи белезите на еднотипно производство с използване на сходни калъпи (Петракиев, под печат).

Малкият брой регистрирани до момента капачета за териак на аптека „Alli Due Mori“ в България не дава възможност за по-пълнен анализ, но може да се направи предположение, че всички те са следствие на имитационната дейност на едно и също ателие. Значително количество от този тип капачета са открити в Гърция, което дава основание на Улрих Клайн, да предположи, че там това е била по-предпочитаната аптека (Klein 2012, 287). Трябва да се отбележи, че малкият брой капачета от аптеката, открити в България, в сравнение с тези на „При златната глава“, може да се дължи и на възможността да не са били обект на продължително фалшифициране на Балканите. Това може да е продиктувано както от по-рядкото циркулиране на пазара, по-слабата популярност, така и поради кратковременно участие в търговията с медикаменти през Османския период. Не е изключено и продукцията на двете аптеки да не са синхронни и тази на „Alli Due Mori“ да е по-ранна и в един момент изместена от тази на по-популярната „Alla Testa d'Oro“.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Аладжова 2011:** Д. Аладжова. Похлупачетата за териак от България. – Археология, 2011, 1, 114 – 120.
- Герасимов 1963:** Т. Герасимов. Оловни похлупачета за опаковка на венециански териак. – Известия на археологическия институт, 26, 1963, 277 – 280.
- Петракиев, под печат:** И. Петракиев. Капачета за териак на венецианската аптека „Alla Testa D'oro“ с годината 1603 от България. Опит за типология. – В: ACTA MUSEI VARNAENSIS XIII-2, (под печат).
- Davidson 1952:** G. Davidson. Corinth. Results of Excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens, Bd. 12: The minor objects. Princeton, 1952.
- Klein 2005:** U. Klein. Von Paradies zu Paradies: Theriak und Theriak-Kapseln. – Schweizerische Numismatische Gesellschaft, 2005, 55, 35 – 42.
- Klein 2012:** U. Klein. Theriak-Kapseln und kein Ende. – in: G. Dethlefs, A. Pol, S. Wittenbrink (eds.), Nummi docent! Münzen, Schätze, Funde. Festschrift für Peter Ilisch, 2012, 285 – 294.
- Lemke 2013:** M. Lemke. Fieldwork at Scodra 2013. – Swiatowit, XI, 2013, 217 – 225.
- Martin 1972:** C. Martin. Les capsules a Theriaque. – Schweizer Münzblätter, 22, 1972, 54 – 56.

ТЕКСТ КЪМ ИЛЮСТРАЦИИТЕ:

Табло XXIV. „Имитативни“ капачета за териак на аптеката "Alli Due Mori", Венеция.

1. Капаче за териак с диаметър 22 мм (Davidson 1952, plate 134, 2833)
2. Капаче за териак с диаметър 25 мм (Davidson 1952, plate 134, 2834)
3. Капаче за териак с диаметър 23 мм (Davidson 1952, plate 134, 2835)
4. Капаче за териак с диаметър 25/27 мм (Martin 1972, 56, Abb.4)
5. Капаче за териак с диаметър 24 мм (Klein 2005, 42, Abb.14)
6. Капаче за териак с диаметър 24 мм (Lemke 2013, 224, Fig.10)
7. Капаче за териак с диаметър 23,5 мм и тегло 12,66 гр.
Tom Vossen. (2019). Извлечено на 02.07.2019 г. от https://www.vcoins.com/en/stores/tom_vossen/165/product/italia_venezia_venice_16th17th_centuries_pb_theriac_seal_1266_gm_235mm_the_two_moors/567601/Default.aspx
8. Капаче за териак с диаметър 24 мм и тегло 8,09 гр.
Acsearch. (2015). Извлечено на 02.07.2019 г. от <https://www.acsearch.info/search.html?id=3323285>
9. Капаче за териак с диаметър 24 мм и тегло 9,76 гр.
Acsearch. (2015). Извлечено на 02.07.2019 г. от <https://www.acsearch.info/search.html?id=3324959>
10. Капаче за териак с диаметър 23,55 мм и тегло 12,54 гр.
NumisBids. (2014). Извлечено на 02.07.2019 г. от <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=844&lot=869>
11. Капаче за териак с диаметър 24 мм и тегло 8,5 гр.
Catawiki. (2019). Извлечено на 02.07.2019 г. от <https://auction.catawiki.com/kavels/9971161-two-moors-theriac-seal-theriaca-tina-ali-due-mori-ven-24-mm>

Табло XXV. „Имитативни“ капачета за териак на аптеката "Alli Due Mori", Венеция от България.

12. Капаче за териак с диаметър 24 мм (Герасимов 1963, 279, Обр. 4)
13. Капаче за териак с диаметър 33/35 мм (Аладжова 2011, 114, Обр.1)
14. Капаче за териак с диаметър 24 мм. Снимка: Георги Дзанев, РИМ – Разград
15. Капаче за териак с диаметър 24 мм.
16. Оригинално капаче за териак на аптеката "alli Due Mori", Венеция.
Tessera per la teriaca. (2010). Извлечено/посетено на 02.07.2019 г. от <https://www.lamoneta.it/topic/66189-tessera-per-la-teriaca/?page=26>
17. Герб на аптеката "alli Due Mori", Венеция.
Tessera per la teriaca. (2010). Извлечено/посетен на 02.07.2019 г. от <https://www.lamoneta.it/topic/66189-tessera-per-la-teriaca/page/10/>

LIDS FOR TERIAC OF THE VENETIAN PHARMACY
OF *ALLI DUE MORI* (AT THE TWO MOORS) FROM BULGARIA

Iliyan PETRAKIEV

(Summary)

The lead lids for teriac of the Venetian pharmacy of *Alli due Mori* (At the two Moors) appear comparatively seldom on the territory of today's Bulgaria compared to the production of the more popular *Alla Testa d'Oro* (At the golden head).

All known to this day caps for teriac of this pharmacy, not only from Bulgaria, show uniformity in both size and relief on the upper surface (**Pl. XXIII, XXIV**). The image of both Moors is too schematic; the inscription is unevenly spaced in the same way with respect to the central composition on all the lids.

Thanks to a well preserved lid of this kind (**Pl. XXIV. 16**), which is 40 mm in diameter, we can make some reflections and assumptions, as well as to supplement the description of the image. The much better and more detailed reproduction of the central composition should be noted – both heads positioned in an embossed circle. It is clearly noticed that the eyes are convex, the noses are enlarged and the lips are markedly thickened, open and probably recreating a verbal moment on the left head and closed on the right one. The tunics that the two Moors are wearing also have differences. In addition to the central image, significant differences are observed in the inscription. It is much more legible, carefully spelled out and properly arranged – running between the circle holding both Moors' heads and a second circle that closes it from the outside. The inscription begins from the central upper sector and its beginning is separated from its end through a sign – probably a star. Its end is marked with a dot that is also used to separate the words from each other. The inscription contains double L in the word of *ALLI*, as it should be if compared to the coat of arms of the pharmacy (**Pl. XXIV. 17**), and reads: *THERIACA*

The observations made above suggest that, similar to the production of *At the Golden Head* Pharmacy in Venice, this is again about mass imitation, which bears the marks of the same type of production using similar moulds and probably in the same atelier (Петракиев in print).

Табло XXIV

3

3a

4

4a

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

